

TERORIZMAS IR PARTIZANINIS KARAS – DVI SUKILIMO FORMOS

EGIDIJUS GAILIŪNAS

Straipsnyje kalbama apie dvi sukilimo formas – terorizmą ir partizaninį karą. Teigiama, kad terorizmas ir partizaninis karas yra du skirtingi sukilėlių taikomi kovos metodai, arba strategijos. Terorizmo ir partizaninio karo skirtumai parodomi pasitelkus penkis kriterijus. Šie kriterijai: taikiniai, kovinių vienetų dydis, teritorijos kontrolės svarba, veikimo zona, identifikavimo ženklai. Straipsnyje teigiama, kad skirti terorizmą ir partizaninį karą ne tik galima, bet ir reikia.

Įvadas

2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinės atakos Niujorke bei Vašingtone ir po jų prasidėjęs „globalus karas su teroru“ lėmė didelį susidomėjimą nevalstybinių veikėjų naudojama politine prievarta, ypač terorizmu. Atsakas antiteroristinės koalicijos karinėms intervencijoms į Afganistaną (2001 m.) ir Iraką (2003 m.) buvo aktyvus ginkluotas įvairių

Egidijus Gailiūnas – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantas (el. paštas: gegidijus@gmail.com).

© Egidijus Gailiūnas, 2010

Straipsnis įteiktas redakcijai 2009 m. lapkričio 2 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2010 m. vasario 2 d.

nevalstybinių grupių pasipriešinimas. Vakarų valstybėse buvo prisiminta po Vietnamo karo primiršta sukilimo ir kontrsukilimo (angl. *insurgency and counter-insurgency*) teorija.

2006 m. JAV kariuomenė parengė ir išleido praktinį vadovą FM 3-24 (angl. *Counterinsurgency Field Manual*). Per pirmąjį mėnesį nuo FM 3-24 paskelbimo elektroninė jo versija internete buvo nukopijuota 1,5 mln. kartų¹. Kovai su sukilėliais skirtas ir sukilėlių veikimą aiškinantis praktinis vadovas susilaukė ypač didelio akademinės bendruomenės susidomėjimo. 2007 m. vadovą išspausdino Čikagos universiteto leidykla. Nors terorizmu ir sukilimais labai domimasi, sąvokos teroristai (angl. *terrorists*), partizanai (angl. *guerrillas*) ir sukilėliai (angl. *insurgents*) dažnai buvo ir yra vartojamos klaidingai, t. y. nesigilinant į jų turinį, nesuprantant ir nesiaiškinant partizaninio karo ir terorizmo, kaip dviejų skirtingų kovos metodų, skirtumų.

Šio straipsnio tikslas – parodyti, kad terorizmas ir partizaninis karas yra dvi skirtingos sukilimo formos, t. y. du skirtingi sukilėlių taikomi kovos metodai, arba strategijos. Straipsnyje taip pat teigiama, kad terorizmą ir partizaninį karą atskirti ne tik galima, bet ir reikia. Straipsnio tikslo siekiama apibendrinant ir susisteminant teorines įžvalgas, pateikiamas lietuvių ir užsienio politinės prievartos tyrėjų paskelbtose publikacijose, susijusiose su nevalstybinių veikėjų naudojama politine prievarta.

Straipsnis yra pradedamas nuo susidariusios painiavos, susijusios su terminų „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ vartojimu, atskleidimo. Antroje straipsnio dalyje, remiantis penkiais kriterijais, parodoma, kad terorizmas ir partizaninis karas yra du skirtingi sukilėlių taikomi kovos metodai. Trečioje dalyje aptariama partizaninio karo ir terorizmo atskyrimo praktikoje problema. Paskutinėje straipsnio dalyje teigiama, kad, nepaisant problemų, kylančių stengiantis atskirti terorizmą ir partizaninį karą, galima ir reikia skirti šiuos du sukilėlių taikomus kovos metodus.

¹ Žiūrėti: Power S., „Our War on Terror“, *The New York Times*, 2007 07 29, <<http://select.nytimes.com/preview/2007/07/29/books/1154682945065.html?8tpw&emc=tpw>>.

1. *Teroristai = partizanai = sukilėliai?*

Pastaraisiais metais viešajame diskurse ypač daug dėmesio skiriama politinę prievartą naudojantiems nevalstybiniais arba subnacionaliniams veikėjams. Nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių atakų Niujorke ir Vašingtone globaliu mastu veikiančios žiniasklaidos priemonės kasdien skelbia informaciją, susijusią su įvairių sukilėlių, partizanų ir teroristų grupių, organizacijų bei judėjimų veikla. Terminai „sukilimas / sukilėliai“ (angl. *insurgency / insurgents*), „terorizmas / teroristai“ (angl. *terrorism / terrorists*) ir „partizaninis karas / partizanai“ (angl. *guerrilla warfare / guerrillas*) šiandien yra tapę beveik neatskiriama įvairioms valstybėms atstovaujančių politikų žodyno dalimi. Įvairūs akademiniai institucijų atstovai (politologai, istorikai, antropologai, sociologai, psichologai) sukilimus / sukilėlius, terorizmą / teroristus ir partizaninį karą / partizanus pastaraisiais metais ypač dažnai renkasi savo mokslinių studijų objektais.

Nors pastaraisiais metais sukilimui / sukilėliams, terorizmui / teroristams ir partizaniniam karui / partizanams skiriamo iš tiesų nemaža dėmesio, su nevalstybinių veikėjų naudojama politine prievarta susijusi terminija nėra nusistovėjusi. Politinių tikslų siekiančių nevalstybinių grupių nariai yra vadinami kovotojais, maištininkais, sukilėliais, teroristais, partizanais ir nusikaltėliais. Terminai, kurie apibūdina nevalstybinių veikėjų naudojamą politinę prievartą ir įvairias jos formas, painiojami ypač dažnai. Daugybė prievartą politiniais tikslais naudojantiems nevalstybiniais veikėjams (ypač teroristinėms organizacijoms) skirtų akademinė (mokslinių) publikacijų šios problemos kol kas neišsprendė. Terminus „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ retai mėginama apibrėžti arba paaiškinti. Sunku suprasti, kuo teroristinės organizacijos skiriasi nuo partizaninių ir sukilėlių. Nėra aišku, kuo skiriasi terorizmas, partizaninis karas² ir sukilimas.

² Anglosaksų akademineje literatūroje partizaninis karas dažniausiai vadinamas „*guerrilla*“ arba „*guerrilla warfare*“, o partizanai – „*guerrillas*“ arba „*guerrilla fighters*“. Sąvoka „partizanai“ (angl. *partisans*) anglosaksų literatūroje dažniausiai vartojama

Vakarų (daugiausia – anglosaksų) akademiniam pasaulyje terminai „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ dažnai yra vartojami kaip sinonimai³ arba kaip visiškai skirtingą reikšmę turinčios sąvokos. Žinomas terorizmo ir sukilimų tyrėjas Davidas J. Kilcullenas teigia, kad maždaug iki XX a. šeštojo dešimtmečio Didžiojoje Britanijoje terminai „sukilimas“ (angl. *insurgency*) ir „terorizmas“ (angl. *terrorism*) buvo vartojami kaip sinonimai⁴. Terorizmo ekspertas Brianas Fishmanas⁵ ir pulkininkas leitenantas Michaelas F. Morris⁶ sukilimą (angl. *insurgency*) tapatina su partizaniniu karu (angl. *guerrilla*). Pasak vieno žinomiausių terorizmo ekspertų profesorius Bruce'o Hoffmano, terminai „terorizmas“, „partizaninis karas“ ir „sukilimas“ apibūdina tris skirtingas nevalstybinių veikėjų naudojamas kovos formas⁷. Žinomas nevalstybinių veikėjų naudojamos politinės prievartos tyrėjas Robertas Taberis vartoja partizaninio karo (angl. *guerrilla*) sąvoką apibūdinti tam, ką kiti autoriai vadina sukilimu (angl. *insurgency*) arba terorizmu (angl. *terrorism*)⁸. Taip pat daro karo istorikas Robertas B. Asprey⁹. Kitas karo istorikas, Ianas F. W. Beckettas, partizaninį

1941–1945 m. prieš nacistinę Vokietiją kovojusioms ginkluotoms grupėms, kurios vadovavosi marksizmo-leninizmo ideologija, apibūdinti. Žiūrėti: Windrow M., ed., Nigel Thomas, Peter Abbott, *Partisan Warfare 1941–1945*, London: Osprey Publishing, 1983, p. 3.

³ Wilkinson P., *Terrorism and the Liberal State*, New York: New York University Press, 1979, p. 51.

⁴ Kilcullen D. J., „Countering Global Insurgency“, *The Journal of Strategic Studies* 28 (4), August 2005, p. 604.

⁵ Žiūrėti: Fishman B., „All al Qaeda are not created equal“, *Foreign Policy*, 2009 10 14, <http://afpak.foreignpolicy.com/posts/2009/10/14/all_al_qaedas_are_not_created_equal>.

⁶ Žiūrėti: Morris M. F., „Al Qaeda as Insurgency“, *Joint Force Quarterly* No. 39, 2005, p. 41–50, <http://www.ndu.edu/inss/Press/jfq_pages/editions/i39/i39_essaywin_01.pdf>

⁷ Hoffman B., *Inside Terrorism*, revisited and expanded edition, New York: Columbia University Press, 2006, p. 35.

⁸ Žiūrėti: Taber R., *War of the Flea: The Classic Study of Guerrilla Warfare*, Washington: Potomac Books Inc., 2002.

⁹ Žiūrėti: Asprey R. B., *War in the Shadows: The Guerilla in History*, Volume I and Volume II, US: iUniverse Inc., 2002 (originally published in 1994).

karą mažai apgyvendintose kaimo vietovėse (angl. *rural guerrilla*) ir miesto vietovėse (angl. *urban guerrilla*)¹⁰ laiko savitomis sukilimo (angl. *insurgency*) formomis¹¹.

Verta pažymėti, kad terminus „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas“ / partizanai taip pat painioja oficialios Vakarų valstybinės institucijos. Remiantis B. Hoffmanu, maždaug trečdalis JAV valstybės departamento skelbiamame užsienio teroristinių organizacijų sąrašė esančių grupių iš tiesų turėtų būti vadinamos partizaninėmis¹². Grupės, kurios daugiausia naudoja partizaninio karo strategiją, bet dažniausiai patenka į teroristinių organizacijų sąrašus: FARC (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* – Kolumbijos ginkluotosios revoliucinės pajėgos), LTTE (*Liberation Tigers of Tamil Eelam* – Tamių tigras) ir „Hezbollah“ (Dievo partija).

B. Hoffmano teigimu, JAV valstybės departamentas Irake veikiančius sukilėlius kartais mėgina atskirti nuo teroristų. Pasaulietinės Irako „Baath“ partijos narius ir kitus Saddamo Husseino režimui lojalius asmenis, kurie rengia „smok ir bėk“ tipo atakas ir sprogdina savadarbius sprogstamuosius užtaisus, JAV valstybės departamentas yra linkęs vadinti sukilėliais¹³. Užsienio džihadistus ir vietinius musulmonų ekstremistus, kurie dažniausiai rengia savižudžių išpuolius ir filmuoja galvų įkaitams nukirsdinimą, JAV valstybės departamentas dažniau vadina teroristais¹⁴. Nepaisant to, iš JAV valstybės departamento pranešimų labai dažnai lieka neaišku, kuo sukilėliai skiriasi nuo teroristų.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje situacija, susijusi su terminija, kuri vartojama nevalstybinių veikėjų naudojamai politinei prievartai apibūdinti, prastesnė nei Vakaruose. Nevalstybinių veikėjų

¹⁰ Daugelis politinę prievartą naudojančius nevalstybinius veikėjus tiriančių autorių partizaninį karą miesto vietovėse laiko terorizmo atitikmeniu.

¹¹ Žiūrėti: Beckett I. F. W., *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies: Guerrillas and Their Opponents Since 1750*, London and New York: Routledge, 2001.

¹² Hoffman, p. 35–36.

¹³ Ten pat, p. 36.

¹⁴ Ten pat, p. 36.

naudojama politinė prievarta Lietuvos akademinėje bendruomenėje apskritai yra palyginti mažai tyrinėta. Daugiausia akademikų dėmesio Lietuvoje yra skiriama vienai nevalstybinių grupių naudojamai kovos strategijai – partizaniniam karui. Tačiau šiuo atveju dažniausiai yra apsiribojama 1944–1953 m. Lietuvos partizaninio judėjimo tyrimais¹⁵. Partizaninio karo sąvoką retai mėginama aiškiau apibrėžti. Į tarptautinę patirtį, susijusią su partizaniniais karais, Lietuvoje iš esmės neatsižvelgiama. Pastaruoju metu ypač daug dėmesio visame pasaulyje susilaukiantis nevalstybinių grupių taikomas kovos metodas – terorizmas – Lietuvos akademikų yra beveik netyrinėtas. 2007 m. pasirodžiusios studijos „Tarptautinės antiteroristinės kovos iššūkių Lietuvai analizė“ autoriai teigia, kad terorizmo studijos Lietuvoje yra „embriono stadijos“¹⁶. Iš tiesų tik nedaugelis Lietuvos akademinės bendruomenės atstovų galėtų pateikti terorizmo apibrėžimą arba paaiškinti, kuo terorizmas skiriasi nuo partizaninio karo.

Šiek tiek dėmesio terminijai, susijusiai su nevalstybinių grupių naudojama politine prievarta, savo publikacijose yra skyrę Kęstutis K. Girmius, Asta Maskaliūnaitė, Egdūnas Račius ir Tomas Jermalavičius. K. K. Girmius knygoje „Partizanų kovos Lietuvoje“ (pirmą kartą išleista Čikagoje 1986 m.), gana išsamiai aptaria skirtingas vidaus karų rūšis¹⁷. Palyginęs terorizmą ir partizaninį karą, kaip dvi skirtingas karų rūšis, autorius teigia, jog Lietuvos partizanų negalima laikyti teroristais¹⁸. Lietuvos partizanai, nors pavieniais atvejais ir griebėsi terorizmo, neturi bruožų, būdingų grynai teroristinėms grupėms¹⁹. K. K. Girmiaus pateikiama karų tipologija ir terorizmo bei partizani-

¹⁵ Žiūrėti: Girmius K. K., *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas, 1990; Gaškaitė N., *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai*, Vilnius: Aidai, 1997; Gaškaitė N., Kašėta A., Kuodytė D., Ulevičius B., *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996; Gailius B., *Partizanai tada ir šiandien*, Vilnius: Versus aureus, 2006.

¹⁶ Račius E., sud., Maskaliūnaitė A., Šlekys D., Urbelis V., *Tarptautinės antiteroristinės kovos iššūkių Lietuvai analizė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 91.

¹⁷ Girmius, p. 32–53.

¹⁸ Ten pat, p. 53.

¹⁹ Ten pat, p. 43–53.

nio karo palyginimas yra svarbūs ir akademiniai požįriai reikšmingi. Kita vertus, XX a. devintajame dešimtmetyje išsakytos idėjos turi būti peržiūrėtos, įvertinant naujausius Lietuvoje ir užsienio valstybėse atliktus akademiniai tyrimus, susijusius su nevalstybinių veikėjų naudojama politine prievarta.

Maždaug nuo 2002 m. terorizmo fenomenu aktyviai domisi A. Maskaliūnaitė ir E. Račius. Abu autoriai palyginti daug dėmesio skiria terorizmui apibrėžti. Vienas A. Maskaliūnaitės straipsnių, „Power of Naming: Defining terrorism in political and academic discourse“, kuriame kalbama apie terorizmo sąvoką, yra paskelbtas 2002 m. Šiame straipsnyje autorė atskleidžia iššūkius, susijusius su bandymais rasti vieną visiems priimtina terorizmo apibrėžimą²⁰. Jos teigimu, politikai siekia tokio terorizmo apibrėžimo, kuris geriausiai tarnautų jų politiniams interesams. Todėl suprantama, kad skirtingus interesus turintys politikai negali sutarti dėl vieno apibrėžimo. A. Maskaliūnaitė tvirtina, kad akademikai nesutaria dėl vieno visiems priimtino terorizmo apibrėžimo, nes turi skirtingus požįrius į šį fenomeną. Be to, terorizmo fenomenas sukelia stiprias emocijas, kurios kliudo suformuluoti neutralų mokslinį terorizmo apibrėžimą.

E. Račius terorizmo sąvokai daug dėmesio skiria 2005 m. pasirodžiusiame straipsnyje „Terorizmo globalumas: žvilgsnis iš Lietuvos“ ir vėliau šio straipsnio pagrindu parengtose publikacijose. Šiame straipsnyje autorius parodo, kad terorizmo sąvoka Lietuvoje yra pernelyg kriminalizuota²¹. Taip suprantamas terorizmas neleidžia deramai įvertinti šio politinės prievartos fenomeno socialinių, ekonominių ir politinių šaknų²². Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tiek A. Maskaliūnaitė, tiek E. Račius terorizmą vertina kaip specifinį sociopolitinį fenomeną, o ne kovos metodą ar strategiją. Jie nemėgina terorizmo lyginti su partizaniniu karu.

²⁰ Maskaliūnaitė A., „Power of Naming: Defining terrorism in political and academic discourse“, *Baltic Defense Review* 8 (2), 2002, p. 36–50.

²¹ Račius E., „Terorizmo globalumas: žvilgsnis iš Lietuvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 33–36.

²² Ten pat, p. 36.

2007 m. pasirodžiusiame T. Jermalavičiaus straipsnyje „Globalus karas su terorizmu“: iš naujo atrasta sukilimo ir kontrsukilimo teorija“ bene pirmą kartą Lietuvoje trumpai pristatoma sukilimo ir kontrsukilimo (angl. *insurgency and counter-insurgency*) teorija. Pažymėtina, kad JAV ši teorija pradėta aktyviai plėtoti XX a. šeštajame dešimtmetyje²³. T. Jermalavičius savo straipsnyje glaustai aptaria terminijos, susijusios su nevalstybinių grupių naudojama politinė priedarta, problemą²⁴. Autorius įrodinėja, kad sukilimas ir kontrsukilimas yra karas, tačiau iš esmės nepasiūlo jokio terminijos problemos sprendimo. Terminai „terorizmas“ ir „partizaninis karas“ šiame straipsnyje nėra aiškinami išsamiau.

Pažymėtina, kad terminus „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ dažnai painioja politikai. Tai yra naudinga politiniams (ir propagandiniams) tikslais. Politikams naudinga sakyti, kad „vienam žmogui teroristas, kitam žmogui – kovotojas už laisvę“. Todėl politinę valdžią turintys asmenys gali teisinti arba smerkti politinę priedartą naudojančias grupes, kai jiems tai yra naudinga.

JAV 1979–1989 m. palaikė afganistaniečius, kovojusius su SSRS kariuomene, ir vadino juos mudžahedais, arba kovotojais už laisvę (angl. *freedom fighters*). Po 2001 m. į Afganistaną įsiveržusiems JAV vadovaujamos tarptautinės koalicijos kariams besipriešinantys afganistaniečiai, kurie anksčiau Vašingtono buvo vadinami mudžahedais, arba kovotojais už laisvę, pradėti vadinti teroristais. SSRS po Antrojo pasaulinio karo rėmė buvusioms Vakarų kolonijinėms galybėms besipriešinančius kovotojus už laisvę, tačiau greitai užgniauzdavo bet kokią nacionalistinę opoziciją Maskvos kontroliuojamose teritorijose. SSRS įtakos zonoje tautų apsisprendimo teise pasinaudoti siekiantys asmenys jau būdavo vadinami diversantais, teroristais arba

²³ Long A., *On „Other War“ Lessons from Five Decades of RAND Counterinsurgency Research*, US: RAND Corporation, 2006, p. 2.

²⁴ Jermalavičius T., „Globalus karas su terorizmu“: iš naujo atrasta sukilimo ir kontrsukilimo teorija“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 28–29.

banditais. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kita priežastis, dėl kurios politikai painioja terminus „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ – žinių, kurios leistų skirti šiuos kovos metodus, trūkumas. Specifinių žinių apie nevalstybinių grupių naudojamą politinę prievartą trūkumas dažnai lygiai taip pat verčia klysti akademikus ir žurnalistus.

Po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių atakų JAV ir paskui prasidėjusios globalios antiteroristinės kampanijos „terorizmas“ ir „teroristai“ yra dažniausiai politizuojamos sąvokos. 2007 m. gruodį Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu ryšiais su „teroristinės organizacijos požymių turinčia grupe asmenų“ apkaltinti Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatorių), Krikščionių demokratų ir buvusios Demokratų partijos vadovai ir nariai²⁵. Skaitant nutarimą susidaro įspūdis, kad nutarimo tekstą rengusiems asmenims trūko ekspertinių žinių, kurios leistų tinkamai suprasti terorizmo sąvoką. Verta pažymėti, kad net NATO, siekdama išvengti politizuoto terorizmo termino vartojimo, Afganistane prieš Aljansą kovojančioms grupėms apibūdinti ėmė vartoti neutralesnę „priešišku kovojančių jėgų“ (angl. *opposing militant forces*) sąvoką²⁶.

Taigi, nevalstybinių veikėjų naudojamą politinę prievartą nusakantys terminai „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ tiek užsienio valstybėse, tiek Lietuvoje neretai vartojami neatsakingai. Dažnai yra vengiama šiuos terminus paaiškinti arba apibrėžti. Painiavą, kuri susijusi su terminija, nusakančia nevalstybinių veikėjų naudojamą politinę prievartą, dažniausiai lemia dvi priežastys: pirma, politiniai išskaičiavimai; antra, atitinkamų ekspertinių žinių trūkumas.

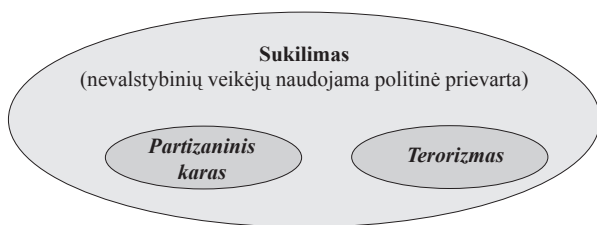
²⁵ Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. X-1350 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos J. Abromavičiaus žūties tyrimo aplinkybėms nustatyti išvadų“, *Valstybės žinios*, 2007 12 11, Nr. 130, Publ. Nr. 5260.

²⁶ Žiūrėti: NATO, „Interview with General Ray Henault, Chairman of the Military Committee“, *NATO Review*, Spring 2007, <<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/english/interview.html>>.

2. Terorizmas ir partizaninis karas – du skirtingi sukilėlių kovos metodai

Terminai „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ dažnai painiojami. Juos painioja tiek akademikai, tiek politikai. Tačiau tai nereiškia, kad šių terminų negalima ir neverta skirti.

Kai kurie Vakarų akademikai pastaraisiais metais aktyviai siekia išaiškinti terminus „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“. Taip siekiama išvengti su šiais terminais ir jų vartojimu susijusios painiavos. Žinomų nevalstybinių veikėjų tyrėjų – B. Hoffmano, Bardo E. O’Neillo, Arielio Merari ir Boazo Ganoro – pastaraisiais metais padarytos teorinės išvalgos leidžia teigti, kad terorizmą galima ir reikia skirti nuo partizaninio karo. Remiantis šiais autoriais, partizaninis karas ir terorizmas yra dvi skirtingos nevalstybinių grupių naudojamos strategijos. Anot B. E. O’Neillo ir A. Merari, partizaninis karas ir terorizmas yra du sukilėlių taikomi kovos metodai, arba kovos strategijos. Remiantis šiais autoriais galima teigti, kad partizaninis karas ir terorizmas yra dvi skirtingos sukilimo formos.

1 pav. Terorizmas ir partizaninis karas kaip dvi sukilimo formos

Reikia pažymėti, kad vieno, visiems priimtino, sukilimo (angl. *insurgency*) apibrėžimo nėra. Sukilimas plačiąja prasme gali būti suvokiamas kaip nevalstybinių veikėjų (grupių, organizacijų ir ju-

dėjimų) naudojama prievarta arba grasinimas ją panaudoti, siekiant įgyvendinti tam tikrus politinius tikslus ir uždavinius. Remiantis B. E. O’Neillu, sukilimas yra kova tarp valdančiosios ir valdžioje nesančios grupių, kai pastaroji kovos metu sąmoningai naudoja politinius išteklius ir politinę prievartą, norėdama sunaikinti, reformuluoti arba sustiprinti vieną ar kelis politikos teisėtumo aspektus²⁷.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad visos sukilėlių grupės – tiek teroristinės, tiek partizaninės – siekia politinių tikslų ir uždavinių. Savo politiniais motyvais sukilėlių grupės skiriasi nuo kitų prievartą naudojančių nevalstybinių grupių. Šiuo atveju galima paminėti dvi nepolitinę (arba apolitinę) prievartą naudojančias asmenų grupes. Tai – kriminaliniai nusikaltėliai ir psichiškai nestabilūs asmenys²⁸.

Sukilėlių politiniai tikslai ir uždaviniai gali būti: pirma, politinio režimo pakeitimas; antra, valdžios užgrobimas; trečia, poveikio vyriausybei ir / arba jos vykdomai politikai darymas, kai tiesiogiai nėra siekiama perimti valdžią į savo rankas. Profesorius B. E. O’Neillas teigia, kad sukilę nevalstybiniai veikėjai gali siekti: pirma, atsiskirti nuo tam tikros politinės bendrijos; antra, pakeisti politinę sistemą; trečia, pakeisti tam tikrus valdžios atstovus; ketvirta, pakeisti tam tikrą diskriminacinę politiką²⁹.

Siekdamos įgyvendinti savo politinius tikslus ir uždavinius, sukilėlių grupės gali rinktis skirtingus kovos metodus arba strategijas. Įvairūs politinę prievartą naudojančius nevalstybinius veikėjus tiriantys autoriai nurodo skirtingas strategijas. Be to, tos pačios strategijos neretai turi ne tokius pačius pavadinimus.

Terorizmo ekspertas iš Izraelio A. Merari mini penkias sukilėlių strategijas: 1) revoliucijos; 2) *coup d’état*, arba valstybės perversmo; 3) partizaninio karo; 4) terorizmo; 5) riaušių³⁰. B. E. O’Neilas

²⁷ O’Neill B. E., *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*, Virginia: Potomac Books, Inc., 2005, p. 15.

²⁸ Plačiau žiūrėti: Hoffman, p. 36–37.

²⁹ O’Neill, p. 15–19.

³⁰ Merari A., „Terrorism as a Strategy of Insurgency“, Chaliand G., Blin A. (eds.), *The History of Terrorism: From Antiquity to Al Qaeda*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2007, p. 19–26.

išskiria keturias politiškai motyvuotų grupių naudojamas strategijas: 1) konspiracijos (*coup d'état* atitikmuo); 2) ilgai trunkančio liaudies karo (savotiškas partizaninio karo atitikmuo); 3) orientuotos į karinę pergalę (savotiškas partizaninio karo atitikmuo); 4) kariavimo mieste (terorizmo atitikmuo)³¹. Žinoma, A. Merari ir B. E. O'Neilo sukilėlių grupių naudojamų strategijų sąrašai nėra baigtiniai ir nepretenduoja į universalumą. Kita vertus, jie parodo sukilėlių grupių naudojamų strategijų įvairovę. Be to, minėtų autorių pateikiami jų įvardytų strategijų aprašymai leidžia suprasti, kuo partizanas skiriasi nuo teroristo, o jie abu – nuo valstybės perversmininko.

Iš tiesų teroristus su partizanais supainioti nesunku. Tai ypač dažnai atsitinka tada, kai trūksta atitinkamų ekspertinių žinių. Pažymėtina, kad tiek teroristinės, tiek partizaninės grupės naudoja prievartą siekdamos politinių tikslų ir uždavinių. Ir teroristų, ir partizanų kovos taktikos panašios. Teroristinės ir partizaninės grupės išpuoliams gali naudoti sprogstamuosius užtaisus, rengti pasalas ir užpuolimus panaudodami šaunamuosius ginklus, grobti įkaitus. Vis dėlto galima suformuluoti kriterijus, kuriais remiantis išryškėja terorizmo ir partizaninio karo skirtumai³². Pagrindiniai penki kriterijai, kurie leidžia atskirti teroristus ir partizanus, išdėlioti pagal svarbą: 1) taikiniai; 2) kovinių vienetų dydis; 3) teritorijos kontrolės svarba; 4) veikimo zona; 5) identifikavimo ženklai (žr. 1 lentelę).

Taikiniai. Svarbiausias kriterijus, leidžiantis skirti teroristus nuo partizanų, yra taikiniai. Teroristinių organizacijų nariai savo taikiniais renkasi civilius asmenis, dažnai – politinius lyderius ir valstybės administracinio aparato atstovus. Tačiau teroristinių išpuolių metu taikiniais neretai tampa ir visiškai atsitiktiniai civiliai asme-

³¹ O'Neill, p. 45–67.

³² Apie teroristus ir partizanus skiriančius kriterijus plačiau žiūrėti: Girnius, p. 43–53; Merari A., p. 19–26; Hoffman, p. 35–36; Varma B., *Insurgency and Counter-Insurgency*, New Delhi: Uppal Publishing House, 1988, p. 12–14; Ganor B., „Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter?“, *Police Practice and Research* 3 (4), 2002, p. 287–304.

1 lentelė. *Terorizmo ir partizaninio karo strategijų palyginimas*

Strategija arba kovos metodas	Kriterijai				
	Taikiniai	Kovinių vienetų dydis	Teritorijos kontrolės svarba	Veikimo zona	Identifikavimo ženklai
Terorizmas	Dažniausiai civiliai	Iki dešimties asmenų	Teritorijos kontrolė nebūtina	Dažniausiai miestai	Neįmanoma atskirti nuo civilių
Partizaninis karas	Dažniausiai kariniai	Mažiausiai kelios dešimtys asmenų	Būtina kontroliuoti tam tikrą teritoriją	Dažniausiai mažai apgyvendintose, kaimo vietovėse	Dėvimos uniformos arba kiti aiškiai matomi identifikavimo ženklai

nys – traukinių, autobusų ar lėktuvų keleiviai³³. Pagrindiniai partizanų taikiniai yra valdančiajam režimui tarnaujančių jėgos struktūrų atstovai, okupacinė kariuomenė ir įvairūs kariniai objektai.

2001 m. rugsėjo 11 d. „Al-Qaeda“ nariai dviem užgrobtais civiliniais keleiviniais orlaiviais atakavo Pasaulio prekybos centrą Niujorke. Atakos metu žuvo beveik 3000 atsitiktinių civilių asmenų. „Aum Shinrikyo“ religinės sektos nariai, turėję ir politinių tikslų, 1995 m. kovą Japonijos sostinės Tokijo metro paskleidė zarino dujas. Išpuolio metu 12 žmonių žuvo ir dar maždaug 5000 buvo sužeista. „Aum Shinrikyo“ taikiniais pasirinko atsitiktinius civilius asmenis – metro keleivius. Abiem atvejais taikinių pasirinkimas yra aiškus teroristinių grupių požymis. 2003 m. lapkričio 2 d. neidentifikuoti maištininkai, įsitvirtinę Irako Faludžos mieste, numušė amerikiečių karinį sraigtasparnį CH-47 „Chinook“. Žuvo 16 sraigtasparniu skridusių karių³⁴. Pasirinktas karinis taikiny, vadinasi, ataką surengė partizaninės grupės nariai. Tačiau vienareikšmio atsakymo šiuo atveju pateikti

³³ Varma B., *Insurgency and Counter-Insurgency*, New Delhi: Uppal Publishing House, 1988, p. 13.

³⁴ Ballard J. R., *Fighting for Fallujah: A New Dawn for Iraq*, Westport, London: Praeger Security International, 2006, p. 5.

negalima, nes trūksta išsamesnės informacijos apie ataką surengusią grupę. Pavyzdžiui, nėra žinoma, kokius dar taikinius ši grupė yra atakavusi.

Kovinių vienetų dydis. Kovinių vienetų dydis laikomas kriterijumi, padedančiu atskirti teroristus nuo partizanų, tačiau jo taikymas dažnai kelia daug problemų. Teroristinės organizacijos siekia veikti ypač slaptai, todėl sunku nustatyti tikslų joms priklausančių ir kovinėse operacijose dalyvaujančių asmenų skaičių. Teroristinių išpuolių gali surengti ir vienas asmuo. Sudėtingesnėse teroristinėse operacijose dažniausiai dalyvauja penkių asmenų komanda. Partizaninių organizacijų koviniai vienetai dažniausiai atitinka reguliariosios kariuomenės būrio, arba kuopos, dydį³⁵. Kartais partizanai susitelkia į kovinius vienetus, kurie savo dydžiu prilygsta ir batalionui.

1945 m. pavasarį sovietų jėgos struktūroms Lietuvoje priešinosi maždaug 30 000 aktyvių kovotojų³⁶. 1975 m. argentiniečių ERP (*Ejercito Revolucionario del Pueblo* – Liaudies revoliucinė armija) turėjo maždaug 5000 narių³⁷. Taigi, Lietuvos ir Argentinos atvejais pagrįstai galima kalbėti apie partizanines grupes ir partizaninį karą. Svarbu pažymėti, kad dažniausiai teroristine organizacija laikomos „Al-Qaeda“ narių skaičius rodo, jog ji turi ir partizaninio judėjimo požymių. Remiantis 2004 m. paskelbta JAV valstybės departamento informacija, „Al-Qaeda“ narių skaičius gali siekti kelis tūkstančius³⁸. JRA (*Japanese Red Army* – Japonijos raudonoji armija) ir Vokietijos RAF (*Rote Armee Fraktion* – Raudonosios armijos frakcija) geriausiai savo laikais turėjo tik kelis tuzinus aktyvių narių³⁹. Nedidelis narių skaičius – teroristinės organizacijos požymis.

³⁵ Merari, p. 25.

³⁶ Vardys S., „The Partisan Movement in Postwar Lithuania“, *Slavic Review* 22 (3), 1963, p. 500.

³⁷ Laqueur W., *A History of Terrorism*, third printing, UK, USA: Transaction Publishers, 2002, p. 85.

³⁸ United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 2003*, Washington: Department of State, April 2004, p. 132.

³⁹ Laqueur, 2002, p. 85.

Teritorijos kontrolės svarba. Svarbus kriterijus, kuris padeda atskirti teroristus nuo partizanų, yra teritorijos kontrolės svarba. Partizanams gyvybiškai svarbu kontroliuoti tam tikrą teritoriją, kur jie galėtų atgauti jėgas, rekrutuoti naujus narius, sukurti atitinkamą infrastruktūrą partizaniniam karui tęsti ilgą laiką. Žinoma, partizanams sunku išlaikyti nuolatinę teritorijos ir jos gyventojų kontrolę. Todėl dažnas atvejis, kai tam tikrą teritoriją dieną kontroliuoja oficiali vyriausybė ir ją palaikančios jėgos struktūros, o naktį – partizanai⁴⁰. Teroristinėms organizacijoms funkcionuoti teritorijos kontrolė nėra būtina. Teroristams kur kas svarbiau yra paskleisti baimę visuomenėje ir laimėti psichologinį karą, o ne valdyti tam tikrą teritoriją ir jos gyventojus.

1944–1953 m. Lietuvoje prieš sovietų jėgos struktūras kovojusios sukilėlių grupės siekė kontroliuoti tam tikrą šalies teritoriją. Tai yra vienas požymių, rodančių, kad 1944–1953 m. Lietuvoje vyko partizaninis karas. Teritoriją kontroliuoti nuo 2006 m. ypač aktyviai siekia Afganistane prieš NATO valstybių kariškius ir jų remiamą Hamido Karzajaus vyriausybę kovojantys Talibano judėjimo atstovai bei juos remiančios sukilėlių grupės⁴¹. Vertinant pagal teritorijos kontrolės kriterijų, Talibano judėjimą būtų galima priskirti partizaninėms grupėms. JAV 1970–1975 m. aktyviai veikusios sukarintos grupės „Weatherman“ nariai niekada nesiekė kontroliuoti teritoriją. Pagrindinis šios grupės tikslas buvo JAV vyriausybės nuvertimas komunistinės revoliucijos keliu⁴². Tai yra vienas požymių, leidžiančių teigti, kad „Weatherman“ nebuvo partizaninė organizacija.

Veikimo zona. Partizaninis karas dažniausiai vyksta mažai apgyvendintose, kaimo vietovėse. Partizanai siekia įsitvirtinti kalnuotose, miškingose, pelkėtose ir kitokiame sunkiai pasiekiamose teritorijose. O teroristai dažniausiai yra miestiečiai ir veikia dideliuose miestuose,

⁴⁰ Merari, p. 24.

⁴¹ Plačiau žiūrėti: Jones S. G., „The Rise of Afghanistan’s Insurgency: State Failure and Jihad“, *International Security* 32 (4), 2008, p. 7–40.

⁴² Kushner H. W., *Encyclopedia of Terrorism*, US: SAGE Publications Inc., 2003, p. 406.

kur gerai išvystyta infrastruktūra⁴³. Gausiai apgyventi miestų rajonai teroristams yra savotiškos džiunglės, kur jie gali sėkmingai pasislėpti ir palyginti saugiai planuoti atakas. Rengdami teroristinius išpuolius valstybių sostinėse teroristai nesunkiai patraukia visuomenės dėmesį ir paskleidžia baimą.

Šaltojo karo metais aktyviai veikusių Vokietijos RAF ir Italijos „Raudonųjų brigadų“ nariai daugiausia veikė miestuose. 1972–1979 m. miestai buvo pagrindinė Kolumbijos sukilėlių grupės M-19 (*Movimiento 19 de Abril* – Balandžio 19-osios judėjimas) veikimo zona⁴⁴. RAF, „Raudonąsias brigadas“ ir M-19 pagal veikimo zonos kriterijų galima priskirti teroristinėms grupėms. 1944–1953 m. siekusios išlaisvinti Lietuvą iš sovietų okupacijos sukilėlių grupės daugiausia veikė kaimo vietovėse ir nesistengė išplėsti savo veiklos į miestus⁴⁵. Garsiausia Peru sukilėlių organizacija PCP–SL (*Partido Comunista del Peru–Sendero Luminoso* – Peru komunistų partija – Šviečiantis kelias) 1977–1982 m. aktyviausia buvo irgi kaimo vietovėse⁴⁶. Tai rodo, kad 1977–1982 m. Peru ir 1944–1953 m. Lietuvoje veikusius sukilėlius galima priskirti partizanams.

Identifikavimo ženklai. Partizanai dažniausiai dėvi uniformas arba turi kitokius aiškiai matomus identifikavimo ženklus. Partizaninės organizacijos taip siekia sudaryti reguliariosios kariuomenės regimybę⁴⁷. Teroristinių organizacijų nariai, kitaip nei partizanai, siekia neišsiskirti iš minios. Teroristams svarbu likti neidentifikuotiems – išgyventi priešiškoje aplinkoje, t. y. dideliuose miestuose, kur daug policininkų ir kitų režimui lojalių jėgos struktūrų atstovų.

Kolumbijos FARC, Šri Lankos LTTE ir Libano „Hezbollah“ kovotojai dažnai dėvi uniformas arba kitus aiškiai matomus identifika-

⁴³ Girnius, p. 48–49.

⁴⁴ Wittaker D. J., ed., *The Terrorism Reader*, second edition, London and New York: Routledge, 2003, p. 188–189.

⁴⁵ Girnius, p. 50.

⁴⁶ Taylor L., „Counter-insurgency strategy, the PCP-Sendero Luminoso and the civil war in Peru, 1980–1996“, *Bulletin of Latin American Research* 17 (1), 1998, p. 41–43.

⁴⁷ Merari, p. 21.

vimo ženklus. Taip jie reiškia pretenzijas į reguliariosios kariuomenės karių statusą. Tai rodo šių grupių partizaninį pobūdį. Skirtingai nei FARC, LTTE ir „Hezbollah“, Vokietijos RAF ir Italijos „Raudonųjų brigadų“ nariai išpuolių metu vilkėdavo civiliais drabužiais, kurie neleisdavo jų atskirti nuo praeivių. Tai yra vienas teroristinės organizacijos požymių.

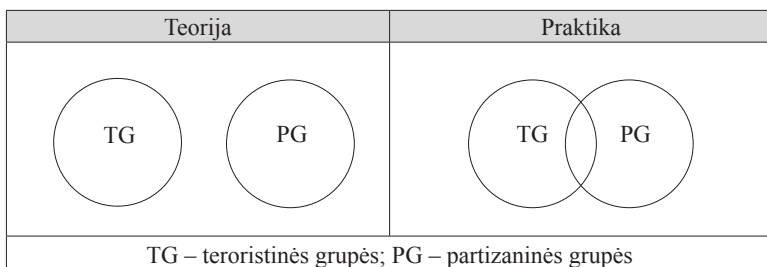
Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad partizanams yra labai svarbi visuomenės parama. Partizanams, siekiantiems įgyvendinti savo politinę programą, dažnai būtinas didžiosios visuomenės dalies palaikymas. Pasak Mao Dzedongo, partizanams gyventojų paramos reikia kaip žuviai vandens⁴⁸. Kitaip nei partizanai, teroristai dažniausiai nesiekia didžiosios visuomenės dalies paramos. Jiems iš esmės užtenka, kad didžioji visuomenės dalis būtų neutrali.

Taigi, partizaninį karą ir partizanus galima atskirti nuo terorizmo ir teroristų pagal penkis kriterijus. Tai būtų: pasirenkami taikiniai, kovinių vienetų dydis, teritorijos kontrolės svarba, veikimo zona, identifikavimo ženklai. Kita vertus, šių kriterijų vertinimas nėra toks paprastas uždavinys, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio.

3. Partizaninio karo ir terorizmo atskyrimo problema

Sukilėlių grupių skirstymas į teroristines ir partizanines teorijoje atrodo kur kas paprasčiau nei praktikoje. Politinės prievartos fenomeną tiriantys akademikai ne visuomet turi galimybių įvertinti minėtus penkis kriterijus, kurie leidžia atskirti teroristus ir partizanus. Problemų kyla ne tik nustatant sukilėlių grupių dydį. Dažnai diskutuojama, ką reikėtų laikyti civiliniais taikiniais. Ar tarptautinėse taikdariškose operacijose dalyvaujantys kariškiai yra kariniai taikiniai? Ar kariniais taikiniais laikytini ne tarnybos metu užpulti kariškiai? Kaip vertinti sukilėlių grupės ataką, kurios metu nukenčia ir kariai, ir civiliai asmenys? Tai partizaninė ataka ar teroristinis išpuolis?

⁴⁸ Tse-tung M., *On Guerrilla Warfare*, Second edition, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000, p. 93.

2 pav. *Teroristinės ir partizaninės grupės teorijoje ir praktikoje*

Identifikavimo ženklai (uniformos ir pan.) turėtų būti aiškiai matomi. Atrodo, kad dėl to šis kriterijus turėtų būti įvertinamas lengvai. Tačiau ne visuomet paprasta įvertinti ir jį. Užklupti priešą netikėtai yra viena pagrindinių partizaninio karo taisyklių. Todėl kai kurių partizaninių grupių kovotojai, siekdami surengti netikėtą ir efektyvią ataką, apsimeta civiliais. Žinomas politinės filosofijos tyrėjas Michaelis Walzeris pateikia Antrojo pasaulinio karo laikų pavyzdį. Nacių kariškiai žygiavo okupuotos Prancūzijos kaimo vietove. Juos netikėtai atakavo ir nužudė taikiais valstiečiais apsimetę prancūzų kovotojai, priklausę ginkluoto pasipriešinimo judėjimui⁴⁹. Ar dėl to prancūzų kovotojus reikėtų vadinti teroristais?

Verta pažymėti, kad po 2002 m. tarptautinės koalicijos pastangomis Afganistane kuriamų nacionalinių policijos pajėgų pareigūnais dažniausiai neturėjo uniformų. Pagal aprangą iš esmės buvo neįmanoma atskirti juos nuo sukilėlių grupių narių. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad partizaninės grupės dažnai turi tiek nuolatinių kovotojų, dėvinių uniformas, tiek nenuolatinių kovotojų, kurie gyvena ir rengiasi kaip civiliai, o ginkluotose operacijose dalyvauja tik epizodiškai.

Teroristai dažniausiai nesiekia kontroliuoti teritorijos. Kita vertus, tokios gerai žinomos teroristinės organizacijos kaip airių PIRA (*Provisional Irish Republican Army* – Laikinoji airių respublikonų

⁴⁹ Walzer M., *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, third edition, New York: Basic Books, 2000, p. 176.

armija) ir baskų ETA (*Euskadi Ta Askatasuna* – Baskų tėvynė ir laisvė) neslepia savo ketinimų kontroliuoti tam tikras teritorijas. Ar šios sukilėlių grupės dėl to turėtų būti vadinamos partizaninėmis? Aki vaizdu, kad asmenys, kurie sudaro Europos Sąjungos ir JAV tarptautinių teroristinių organizacijų sąrašus, PIRA ir ETA nelinkę laikyti partizaninėmis grupėmis.

Sukilėlių grupių skirstymą į teroristines ir partizanines galima labiau komplikuoti atkreipiant dėmesį dar į du dalykus. Pirma, viena sukilėlių grupė vienu metu gali kovoti partizaninį karą ir rengti teroristinius išpuolius⁵⁰. Partizaninį karą ji gali naudoti kaip strategiją, o terorizmą – kaip taktiką. Pavyzdžiui, 1954–1962 m. už Alžyro išlaisvinimą kovojęs FLN (*Front de Libération Nationale* – Nacionalinis išlaisvinimo frontas) iš esmės rėmėsi partizaninio karo strategija, tačiau 1956 m. šios valstybės sostinėje surengė keletą teroristinių išpuolių. Kitas pavyzdys – čečėnų kovotojai, kurie kovoja partizaninį karą, tačiau kartu rengia tokias teroristines operacijas kaip įkaitų paėmimas teatro pastate Maskvoje 2002 m. spalį ir Beslano mokykloje 2004 m. rugsėjį. Antra, sukilėlių grupės laikui bėgant gali pereiti nuo teroristinės strategijos prie partizaninės arba atvirkščiai. XX a. penktajame ir šeštajame dešimtmečiuose palestiniečių sukilėlių grupės dažniausiai rengė partizaninius reidus prieš Izraelį, o septintajame dešimtmetyje daugelis jų ėmė organizuoti teroristinius išpuolius⁵¹. Svarbu pažymėti, kad pastaruoju metu dažnai pastebima, jog ima nykti riba, skirianti politinę prievartą naudojančias grupes nuo organizuotų nusikalstamų grupuočių⁵². Pasipelnyti sukilėlių grupių nariams tampa ne mažiau svarbu nei siekti politinių tikslų ir uždavinių.

Reikia pasakyti, kad teroristinių ir partizaninių grupių politiniai sparnai ilgainiui gali tapti įteisintomis ir tarptautinės bendruomenės

⁵⁰ Plačiau apie skirtingų ginkluoto pasipriešinimo strategijų taikymą vienu metu žiūrėti: O'Neill, p. 63–65.

⁵¹ Hoffman, p. 70.

⁵² Žiūrėti: Dishman Ch., „The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge“, *Studies in Conflict & Terrorism* 28 (3), 2005, p. 237–252.

pripažįstamomis politinėmis jėgomis. Šiaurės Airijos PIRA politinis sparnas „Sinn Fein“, vadovaujamas Gerry Adamso, šiandien laikomas teisėta airių politine partija. Buvę teroristai ir partizanai gali tapti suverenių valstybių politiniais lyderiais. Terorizmo ekspertų žydų teroristine organizacija vadinamos „Irgun“ (Ha' Irgun HaTzva' i HaLe'umi BeEretz Yisra'el – Nacionalinės karinės organizacijos Izraelio žemėje) lyderis Menachemas Beginas 1977 m. buvo išrinktas Izraelio premjeru. 1978 m. jam skirta garbinga Nobelio taikos premija⁵³. Pirmajame Čėčėnijos kare (1994–1996 m.) čėčėnų separatistų kovotojų grupei vadovavęs ir prieš Rusijos jėgos struktūras kariavęs Ramzanas Kadyrovas 1999 m. perėjo į Maskvos pusę, o 2007 m. tapo prorusiškos Čėčėnijos Respublikos prezidentu. Kosovo albanų UCK (*Ushtria Clirimtare e Kosoves* – Kosovo išlaisvinimo armijos), kurią dar 1998 m. JAV priskyrė teroristinėms organizacijoms⁵⁴, lyderis Hashimas Thaci 2008 m. tapo Kosovo Respublikos premjeru.

Taigi, atskirti terorizmą ir partizaninį karą teoriškai yra paprasčiau nei kai kuriais konkrečiais praktiniais atvejais. Sukilėlių grupės vienu metu gali kovoti partizaninį karą ir rengti teroristinius išpuolius. Be to, sukilėlių grupės laikui bėgant gali pereiti nuo teroristinės strategijos prie partizaninės arba atvirkščiai. Dėl visų sunkumų, susijusių su penkių kriterijų, leidžiančių atskirti terorizmą nuo partizaninio karo, įvertinimu, gali susidaryti išpūdis, kad teorinis skirstymas į teroristus ir partizanus neturi praktinės vertės. Tokiu atveju būtų galima manyti, kad ekspertinės žinios, kurios leidžia atskirti terorizmą nuo partizaninio karo, yra bevertės. Tačiau susidaryti tokį išpūdį ir taip manyti būtų ydinga.

⁵³ „Menachem Begin Biography: The Nobel Peace Prize 1978“, *The Nobel Foundation*, 1997, <http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1978/begin-bio.html>.

⁵⁴ Ozerdem A., „From a ‘Terrorist’ Group to a ‘Civil Defence’ Corps: The ‘Transformation’ of the Kosovo Liberation Army“, *International Peacekeeping* 10 (3), 2003, p. 80.

4. Ar prasminga skirti terorizmą ir partizaninį karą?

Nėra abejonių, kad sukilėlių grupės gali turėti tiek partizaninės, tiek teroristinės organizacijos požymių. Akivaizdu, kad teroristų ir partizanų atskyrimas yra iššūkis kiekvienam, bandančiam pasiekti šį tikslą. Kita vertus, mėginti atskirti partizaninį karą / partizanus ir terorizmą / teroristus galima ir reikia.

Teroristines ir partizanines grupes galima ir reikia atskirti mažiausiai dėl dviejų priežasčių. Pirmą, dėl skirtingo teroristinių ir partizaninių grupių moralinio bei teisinio statuso⁵⁵. Antra, dėl skirtingo teroristinių ir partizaninių grupių keliamos grėsmės lygio⁵⁶.

Moraliniu požiūriu reikia skirti sukilėlių grupes, kurios tyčia renkasi savo taikinius civilius asmenis bei objektus, nuo tų, kurios civilių aukų sąmoningai vengia. Partizanai, jei jie kovodami laikosi tarptautinėje teisėje įtvirtintų kariavimo taisyklių, turi būti laikomi teisėtais karo veiksmų dalyviais. Jiems, remiantis tarptautine teise, gali ir turi būti suteiktas kombatantų statusas⁵⁷. Terorizmas, kaip specifinis sukilėlių taikomas kovos metodas, kai taikiniai pasirenkami civiliai asmenys, negali būti pateisinamas. Tai reiškia, kad moraliniu ir tarptautinės teisės požiūriu į vieną gretą statyti 1944–1953 m. Lietuvoje kovojusių sukilėlių grupių ir 1970–1992 m. Vokietiją terorizavusių RAF narių negalima.

Remiantis B. Ganoru, tarptautinis teroristų persekiojimas ir griežtesnės nei partizanams skiriamos baudmės turi atgrasyti sukilėlius nuo terorizmo kaip kovos metodo taikymo⁵⁸. Be to, skirtingas te-

⁵⁵ Ganor B., „Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?“, *Police Practice and Research* 3 (4), 2002, p. 302–303.

⁵⁶ Žiūrėti: Fishman B., „All al Qaeda are not created equal“, *Foreign Policy*, 2009 10 14, <http://afpak.foreignpolicy.com/posts/2009/10/14/all_al_qaeda_are_not_created_equal>.

⁵⁷ Plačiau apie kombatantus ir jų statusą žiūrėti 1949 m. Ženevos konvencijas ir 1977 m. jas papildžiusius protokolus. Pagrindiniai kombatantams keliami reikalavimai: 1) aiškios vadovybės buvimas; 2) uniformų arba skiriamųjų ženklų turėjimas; 3) atviras ginklų nešiojimas; 4) karo taisyklių laikymasis.

⁵⁸ Ganor, p. 303.

roristams ir partizanams suteikiamas moralinis ir teisinis statusas bei numatomos skirtingos baudmės turėtų skatinti sukilėlius atlikti „sąnaudų ir naudos“ analizę⁵⁹. Racionaliai mąstantys sukilėliai kaip kovos metodą turėtų rinktis partizaninį karą, o ne terorizmą, kuris tarptautiniu mastu neišvengiamai kompromituotų bet kokius jų politinius siekius.

Teroristinės ir partizaninės grupės kelia skirtingo lygio grėsmę. Partizaninės grupės, kurios dažnai turi didelės gyventojų dalies paramą, kelia grėsmę valstybių gyvybingumui⁶⁰. Kovai su partizaninėmis grupėmis valstybės turi naudoti sudėtingas kontrpartizanines strategijas, numatančias civilinių ir karinių komponentų naudojimą. Teroristinėms grupėms, kurios yra mažesnės ir silpnesnės, įveikti paprastai pakanka teisėsaugos institucijų (policijos, saugumo ir žvalgybos tarnybų) veiksmų⁶¹. Svarbu pažymėti, kad kariuomenė prieš teroristines grupes yra naudojama tik kraštutiniais atvejais. Be to, kai kovai su teroristais naudojami specialiai tam neparengti kariškiai, tai dažniausiai visuomenės ar tam tikrų visuomenės segmentų parama teroristams ir jų politiniams siekiams tik sustiprėja. Todėl galima teigti, kad tik tinkamas sukilėlių grupės ar grupių keliamos grėsmės lygio nustatymas padeda sukurti veiksmingas kontrteroristines ir kontrpartizanines strategijas, kurios numato konkrečiam atvejui deramas kovos priemones.

Akademinuose tyrimuose galima ir reikia mėginti atskirti partizaninį karą / partizanus ir terorizmą / teroristus, siekiant terminų tikslumo. Iš tiesų terminų tikslumas yra bet kokio akademinio tyrimo arba analizės išeities taškas. Nuo vartojamų terminų arba sąvokų apibrėžimų dažnai priklauso viso tyrimo kokybė.

⁵⁹ Ten pat, p. 303.

⁶⁰ Fishman B., „All al Qaedas are not created equal“, *Foreign Policy*, 2009 10 14, <http://afpak.foreignpolicy.com/posts/2009/10/14/all_al_qaedas_are_not_created_equal>.

⁶¹ Kilcullen D. J., „Countering Global Insurgency“ (version 2.2), *Small Wars Journal*, 2004, <<http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen.pdf>>.

Dėl penkių kriterijų, leidžiančių atskirti teroristus nuo partizanų, vertinimo reikia pasakyti, kad šiuo atveju negali būti griežto reikalavimo juos visus ir visais atvejais įvertinti tiksliai. Šiems kriterijams vertinti galima taikyti tiek kiekybinius, tiek kokybinius metodus⁶². Svarbiausias kriterijus, kurį reikia siekti įvertinti, – sukilėlių pasirinkti taikiniai. Ar dažniau buvo atakuojami civiliniai, ar kariniai taikiniai? Jei sukilėlių grupė taikiniais rinkosi civilius, tai, dar neįvertinus kitų kriterijų, galima sakyti, kad egzistuoja didelė tikimybė, jog ši grupė – teroristinė organizacija. Kiti kriterijai pagal svarbą: kovinių vienetų dydis, teritorijos kontrolės svarba, veikimo zona, identifikavimo ženklai. Pagal šią prioritetinę eilę reikėtų orientuoti ir pastangas, kurios skiriamos šioms kriterijams įvertinti.

Taigi, sukilėlių grupes galima ir reikia skirstyti į teroristines ir partizanines. Toks skirstymas įvairioms sukilėlių grupėms leidžia suteikti skirtingą moralinį ir teisinį statusą. Sukilėlių grupių skirstymas į teroristines ir partizanines leidžia tinkamai įvertinti jų keliamą grėsmės lygį bei parengti veiksmingas kontrteroristines ir kontrpartizanines strategijas. Aiškus terminų „partizaninis karas / partizanai“ ir „terorizmas / teroristai“ atskyrimas yra svarbus moksliniuose tyrimuose, nes dažnai lemia tyrimo kokybę.

Išvados

Lietuvoje ir užsienyje nėra nusistovėjusios terminijos, skirtos politinę prievartą naudojančioms nevalstybinėms veikėjams apibūdinti. Terminai „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ dažnai yra painiojami. Svarbu pažymėti, kad šie terminai tebėra painiojami, nors nevalstybinių veikėjų naudojamų kovos strategijų tyrėjų pastaraisiais metais padarytos teorinės išvagos leidžia teigti, jog partizaninis karas ir terorizmas yra du skirtingi nevalstybinių grupių taikomi kovos metodai, arba strategijos.

⁶² Ganor, p. 297.

Iš tiesų terminus „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ galima ir reikia aiškiai apibrėžti. Pagrindiniai penki kriterijai, leidžiantys atskirti teroristus ir partizanus, yra: 1) taikiniai; 2) kovinių vienetų dydis; 3) teritorijos kontrolės svarba; 4) veikimo zona; 5) identifikavimo ženklai.

Kita vertus, terorizmo ir partizaninio karo atskyrimas teorijoje yra paprastesnis nei kai kuriais konkrečiais praktiniais atvejais. Praktikoje neretai pasitaiko, kad sukilėlių grupės vienu metu kovoja partizaninį karą ir rengia teroristinius išpuolius. Sukilėlių grupės laikui bėgant taip pat gali pereiti nuo teroristinės strategijos prie partizaninės arba atvirkščiai.

Nors terorizmas ir partizaninis karas turi bendrų bruožų, galima ir reikia skirti šiuos du sukilėlių taikomus kovos metodus. Tik tada sukilėlių grupėms bus galima suteikti skirtingą moralinį ir teisinį statusą. Be to, tik sukilėlių grupių skirstymas į teroristines ir partizanines leidžia tinkamai įvertinti jų keliamos grėsmės lygį bei parengti veiksmingas kontrteroristines ir kontrpartizanines strategijas. Akademiniu požiūriu terminų „sukilimas / sukilėliai“, „terorizmas / teroristai“ ir „partizaninis karas / partizanai“ skyrimas yra svarbus, nes nuo sąvokų apibrėžimo dažnai priklauso mokslinio tyrimo kokybė ir galutinis rezultatas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Asprey Robert B., *War in the Shadows: The Guerilla in History*, Volume I, Volume II, US: iUniverse Inc., 2002 (originally published in 1994).

Ballard John R., *Fighting for Fallujah: A New Dawn for Iraq*, Westport, London: Praeger Security International, 2006.

Beckett Ian F. W., *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies: Guerrillas and Their Opponents Since 1750*, London and New York: Routledge, 2001.

Dishman Chris, „The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge“, *Studies in Conflict & Terrorism* 28 (3), 2005, p. 237–252.

Fishman Brian, „All al Qaeda are not created equal“, *Foreign Policy*, 2009 10 14, <http://afpak.foreignpolicy.com/posts/2009/10/14/all_al_qaedas_are_not_created_equal>.

- Gailius Bernardas, *Partizanai tada ir šiandien*, Vilnius: Versus aureus, 2006.
- Ganor Boaz, „Defining Terrorism: Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?“, *Police Practice and Research* 3 (4), 2002, p. 287–304.
- Gaškaitė Nijolė, *Pasipriešinimo istorija 1944–1953 metai*, Vilnius: Aidai, 1997.
- Gaškaitė Nijolė, Kašėta Algis, Kuodytė Dalia, Ulevičius Bonifacas, *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1996.
- Girnius Kęstutis K., *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas, 1990.
- Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, New York: Colombia University Press, 1998.
- Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*. Revisited and expanded edition, New York: Columbia University Press, 2006.
- Jermalavičius Tomas, „‘Globalus karas su terorizmu’: iš naujo atrasta sukilimo ir kontrsukilimo teorija“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 25–40.
- Jones Seth G., „The Rise of Afghanistan’s Insurgency: State Failure and Jihad“, *International Security* 32 (4), 2008, p. 7–40.
- Kilcullen David J., „Countering Global Insurgency“ (version 2.2), *Small Wars Journal*, 2004, <<http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen.pdf>>.
- Kilcullen David J., „Countering Global Insurgency“, *The Journal of Strategic Studies* 28 (4), August 2005, p. 597–617.
- Kushner Harvey W., *Encyclopedia of Terrorism*, US: SAGE Publications Inc., 2003.
- Laqueur Walter, *A History of Terrorism* third printing, UK, USA: Transaction Publishers, 2002.
- Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr. X-1350 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos J. Abromavičiaus žūties tyrimo aplinkybėms nustatyti išvadų“, *Valstybės žinios*, 2007 12 11, Nr. 130, publ. Nr. 5260.
- Long Austin, *On „Other War“ Lessons from Five Decades of RAND Counterinsurgency Research*, US: RAND Corporation, 2006.
- Maskaliūnaitė Asta, „Power of Naming: Defining terrorism in political and academic discourse“, *Baltic Defense Review* 8 (2), 2002, p. 36–50.
- „Menachem Begin Biography: The Nobel Peace Prize 1978“, *The Nobel Foundation*, 1997, <http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1978/begin-bio.html>.
- Merari Ariel, „Terrorism as a Strategy of Insurgency“, Chaliand Gerard, Blin Arnaud (eds.), *The History of Terrorism: From Antiquity to Al Qaeda*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2007.
- Morris Michael F., „Al Qaeda as Insurgency“, *Joint Force Quarterly*, No. 39, 2005, p. 41–50, <http://www.ndu.edu/inss/Press/jfq_pages/editions/i39/i39_essaywin_01.pdf>.
- NATO, „Interview with General Ray Henault, Chairman of the Military Committee“, *NATO Review*, Spring 2007, <<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/english/interview.html>>.

O'Neill Bard E., *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*, Virginia: Potomac Books, Inc., 2005.

Ozerdem Alpaslan, „From a ‘Terrorist’ Group to a ‘Civil Defence’ Corps: The ‘Transformation’ of the Kosovo Liberation Army“, *International Peacekeeping* 10 (3), 2003, p. 79–101.

Power Samantha, „Our War on Terror“, *The New York Times*, 2007 07 29, <<http://select.nytimes.com/preview/2007/07/29/books/1154682945065.html?8tpw&emc=tpw>>.

Račius Egdūnas, „Terorizmo globalumas: žvilgsnis iš Lietuvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 11–38.

Račius Eglūnas, sud., Maskaliūnaitė Asta, Šlekys Deividas, Urbelis Vaidotas, *Tarptautinės antiteroristinės kovos iššūkių Lietuvai analizė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

Taber Robert, *War of the Flea: The Classic Study of Guerrilla Warfare*, Washington: Potomac Books Inc., 2002.

Taylor Lewis, „Counter-insurgency strategy, the PCP-Sendero Luminoso and the civil war in Peru, 1980–1996“, *Bulletin of Latin American Research* 17 (1), 1998, p. 35–58.

Tse-tung Mao, *On Guerrilla Warfare*, second edition, Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2000.

United States Department of State, *Patterns of Global Terrorism 2003*, Washington: Department of State, April 2004.

Vardys Stanley, „The Partisan Movement in Postwar Lithuania“, *Slavic Review* 22 (3), 1963, p. 499–22.

Varma B., *Insurgency and Counter-Insurgency*, New Delhi: Uppal Publishing House, 1988.

Walzer Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, third edition, New York: Basic Books, 2000.

Wilkinson Paul, *Terrorism and the Liberal State*, New York: New York University Press, 1979.

Windrow Martin, ed., Nigel Thomas, Peter Abbott, *Partisan Warfare 1941–1945*, London: Osprey Publishing, 1983.

Wittaker David J., ed., *The Terrorism Reader*, second edition, London and New York: Routledge, 2003.

*SUMMARY**TERRORISM AND GUERRILLA WARFARE
AS TWO FORMS OF INSURGENCY*

This article deals with the phenomenon of political violence. The concept of “armed resistance” (Lithuanian: *ginkluotas pasipriešinimas*) is introduced to describe political violence perpetrated by non-state actors or subnational groups. The Lithuanian concept of “armed resistance” in general corresponds to the English concept of “insurgency”.

Many problems related to the definitions of concepts of “insurgency”, “guerrilla warfare” and “terrorism” are pointed out. The article states that the identified concepts are often used incorrectly in foreign and Lithuanian academic publications. Very often these concepts of “insurgent”, “guerrilla fighter”, and “terrorist” are used as synonyms. One of the main reasons for misuse of the mentioned concepts is the lack of related academic literature. Misuse of the terms insurgents, guerrillas and terrorists by official governmental institutions is also underlined.

It is argued in the article that proper understanding of the armed resistance is needed. To get such an understanding one needs to distinguish political violence and non-political or apolitical violence. Violence used by armed resistance groups (guerrilla and terrorist groups) is inevitably political in its aims and motives. That is why it is called political violence. Criminals and pathological murders also use violence but their aims and motives are different. Criminal groups use violence to obtain money or to acquire material goods. Pathological murders see violence as an end in itself. Usually they are not interested in politics, profit or material goods.

The main idea of this article is that, because of the numerous recent researches made in the field of political violence (insurgency, terrorism, and guerrilla warfare), different strategies of armed resistance may be more or less clearly defined. Guerrilla warfare and terrorism are different strategies or different strategic approaches used by various non-state actors. The author argues that guerrillas and terrorists should be distinguished according to four criteria: 1) targets; 2) identification signs; 3) control of territory; 4) size of operational units. Terrorists' targets are mostly civilian ones. Guerrillas' targets are mostly military. Terrorists do not use uniforms or other signs to identify them as combatants. Guerrillas usually have some sort of identification signs. Terrorists are not interested in control of the territory. Guerrillas want to seize or hold on territory. Terrorists usually operate in units ranging from lone assassin to five-member teams. Guerrillas mostly wage their war in platoon or company size units.

The distinction between terrorism and guerrilla warfare is of crucial importance because it helps to better understand the nature of armed resistance. It should be pointed out that on the understanding and clear definitions of terrorism and guerrilla warfare depends the quality of an academic research. In addition, the distinction of guerrilla warfare and terrorism is important for the success of counter-insurgency and counter-terrorism campaigns.